

політичні або політико-правові, виховні або освітньо-виховні, прогностичні, організаційні); організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції (запобігання та протидія корупції з позиції організаційно-процесуальних заходів, етичних і моральних норм і принципів; міжнародної значимості її у системі суспільно-державних та публічних відносин). Набув подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат науки державного управління шляхом визначення таких понять як «комплексний механізм запобігання та протидії корупції» та «механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції».

Ключові слова: *інституційний механізм запобігання та протидії корупції, комплексний механізм запобігання та протидії корупції, механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції, міжнародно-правовий механізм запобігання та протидії корупції, морально-психологічний механізм запобігання та протидії корупції, організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції, соціальний механізм запобігання та протидії корупції.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Незмінним постулатом у межах наукового дослідження антикорупційної тематики постає твердження відносно того, що сьогодні запобігання та протидія корупції є одним із пріоритетних напрямів державної політики будь-якої сучасно-розвинутої держави світу. Вирішення державних стратегічних антикорупційних завдань в Україні та Азербайджані обумовлює необхідний рівень забезпечення національної безпеки країн, а також створення умов для захисту конституційних прав і свобод громадян. Рішення означеної проблеми носить як національний, так і міжнародний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктивно слід зазначити, що тематику антикорупційних механізмів публічного управління у конкретних країнах, наприклад, у досліджуваних нами раніше Україні, Азербайджані, найменш корумпованих державах світу та на міжнародному рівні розглядало чимало вітчизняних

і закордонних дослідників як галузі державного управління, так і політології, права, юриспруденції, соціології тощо.

Вектор даного наукового дослідження корелюється із напрямками дослідницької діяльності таких вітчизняних та зарубіжних науковців як: О. Радченко, Т. Хабрієва, М. Кібакін, Г. Корабльов, Е. Молдаван, Е. Охотський, Н. Власенко, Ю. Скворцова, Ш. Магомедов, М. Алиєва, Б. Беспарточний, А. Спіцина, Є. Ісаєнко, С. Задорожний, П. Кабанов, В. Шорохов, А. Глазунова, А. Биков, М. Шедій, А. Сухаренко, I. Alon, S. Bahoo, A. Boly, R. Gillandersb, A. Paltrinieri.

Звертаючи увагу на існуючий науковий доробок, варто констатувати, що спектр питань відносно особливостей формування та функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції не є вичерпним. У зв'язку із цим, означена тематика даного дослідження вбачається вкрай актуальною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення особливостей формування та функціонування сучасно-актуальних механізмів запобігання та протидії корупції та запропонування прикладних шляхів їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною передумовою для розуміння внутрішньої змістовної сутності багатоаспектного поняття «механізм запобігання та протидії корупції» є основоположна дефініція державно-управлінської науки, а саме – «механізм державного управління». У контексті удосконалення категоріального апарату науки «Державне управління», інтегральне визначення даної дефініції у її широкому розумінні надав О. Радченко, за яким «механізм державного управління» – це системна сукупність інститутів, структур, послідовних дій, форм, станів та процесів у державі як продукт організованої людської діяльності, що має за мету реалізацію інтересів і потреб людей та вирішення нагальних суспільно-політичних проблем за рахунок державного впливу й регулювання суспільної життєдіяльності на основі усталених суспільних цінностей, норм і правил; є формою реалізації функцій держави та має в якості суб'єкта органи державного управління [1, с. 24].

Опираючись на вище наведене визначення та на основі розробленої Т. Хабрієвою класифікації механізмів запобігання та протидії корупції, під якими вчена розуміє – складну систему комплексних дій, спрямовану на виявлення, припинення, обмеження поширення і запобігання корупційних дій у сфері суспільно-владних відносин [2, с.217], виділимо та охарактеризуємо найбільш актуальні сьогодні, на нашу думку, механізми запобігання та протидії корупції.

Соціальний механізм запобігання та протидії корупції. Соціальний механізм запобігання та протидії корупції представляє собою організаційно-технологічний компонент управління системою підтримки соціального порядку, сукупність методів запобігання, розслідування, санкціонування відповідальності, зниження шкоди наслідків девіантної корупційної поведінки суб'єктів взаємодії у сфері реалізації владних повноважень, у формі ефективної взаємодії складових соціальної структури (інститутів, організацій, соціальних груп, норм, цінностей тощо), досягнення функціональності, дотримання адміністративних регламентів і норм поведінки посадових осіб органів державного і муніципального управління [3].

У межах даного механізму на особливу увагу заслуговують тематично-актуальні механізми профілактичного напрямку. З метою підвищення ефективності соціальних механізмів профілактики корупційної поведінки серед населення М. Кібакіним і Г. Кораблевим [3] запропоновано такі три основні актуальні заходи-положення:

1. Основоположне місце у процесах наукового забезпечення системи профілактики корупції мають посісти заходи подальшого безупинного розвитку антикорупційної нормативно-правової бази у відповідності з сучасними міжнародними нормами адаптованими до вітчизняних реалій і соціально-правових засобів запобігання та протидії корупції серед різних категорій населення, а саме необхідно: а) продовжити розробку і юридичне закріплення кримінологічних ланцюжків зростання ступеня суспільної небезпеки корупційних правопорушень на основі родинних формулювань їх об'єктивної сторони: від найменших – дисциплінарних, до адміністративних, а потім, і до найбільших – кримінальних; б) удосконалювати нормативно-правове поле функціонування публічної

служби; в) передбачити розширення обсягу повноважень служб управління персоналом органів влади, які повинні мати додаткові важелі управління щодо антикорупційної перевірки при найменшій підозрі (на основі інформації, що надійшла, за винятком анонімної, ініціативно, за рішенням комісії із врегулювання конфлікту інтересів, зверненням громадян і організацій) без згоди тієї особи, відносно якої здійснюється ця перевірка (дана згода має бути отримана під час прийняття на відповідну службу), але з її повідомленням;

2. Необхідне проведення ґрунтовних та комплексних наукових досліджень соціально-психологічних методів розвитку критичного мислення та навчання навичкам безпечного отримання та використання інформації сучасною молоддю (як однією із основоположних категорій населення, яка формуватиме майбутнє «обличчя» держави) з проблем корупції, формування правових компетенцій з аналізу існування виникаючих при цьому колізій, а також правильній оцінці достатності, правомірності і оперативності прийнятих заходів до порушників;

3. Потрібні наукові роботи у галузі інформатики, інформатизації навчального процесу у частині активного розвитку цифрового освітнього простору за рахунок включення інтернет-сервісів, що містять об'єктивну інформацію з проблем корупції, прийняття державою заходів впливу на осіб, які вчинили корупційні правопорушення або правопорушення, пов'язані із корупцією; при цьому важливо постійно розширювати перелік застосовуваних освітніх технологій, що передбачають збір, систематизацію навчальної інформації, а також адаптації результатів аналізу великих даних відповідно до когнітивних особливостей учнівської молоді; досить перспективним у цьому плані є створення віртуальних тренажерів, що мають великі можливості для включення пізнавальних і комунікативних процесів учнівської молоді в освоєння компетенцій щодо здійснення професійної діяльності з відкиданням корупційних практик [3, с. 32].

Отже, сучасне суспільство, що характеризується зокрема і явищем цифровізації, трансформує деякі умови реалізації соціальних механізмів запобігання та протидії корупції серед різних категорій населення, особливо серед молоді, які пов'язані як зі зміною цінніс-

но-мотиваційної структури особистості сучасних людей (особливо молодих) з «розмиванням» традиційних орієнтацій на безумовне домінування адміністративного регулювання системи соціального контролю поведінки та діяльності чиновників, використання альтернативних джерел інформації, обліку авторитетних лідерів громадської думки, так і появою додаткових цифрових сервісів забезпечення прозорості здійснення владними інститутами повноважень у сфері публічного управління, і що у свою чергу вимагає удосконалювати соціально-правові, організаційно-технологічні та психолого-педагогічні основи їх діяльності [3].

Резюмуючи предметну сутність соціального механізму запобігання та протидії корупції зазначаємо, що вона полягає у створенні системи суспільних відносин, за якої правомірна поведінка службовців публічної служби та інших відповідних посадових осіб є соціально престижною і вигідною; забезпеченні справедливої та адекватної оплати праці, завдяки чому можна було б уникнути негативних проявів протегування, клановості та сімейності [4].

Міжнародно-правовий механізм запобігання та протидії корупції. У зв'язку з тим, що явище корупції набуло сьогодні транснаціонального характеру, односторонніх зусиль, прийнятих державами для максимальної мінімізації корупції, явно недостатньо. Корупційні злочини все частіше виходять за межі однієї держави.

З цієї причини увагу міжнародної спільноти у значній мірі зосереджено на процесах ліквідації корупції як проблеми, що носить не тільки внутрішньодержавний, а й міжнародний характер.

Отже, проблематика міжнародно-правового запобігання та протидії корупції потребує особливої уваги з боку всього світового співтовариства і є одним з важливих напрямів політики кожної держави, що поважає права і свободи громадян і захищає ці права саме правовими засобами.

Е. Охотський під міжнародним співробітництвом у сфері запобігання та протидії корупції розуміє систему взаємодії держав в особі їхніх органів, міжнародних урядових і неурядових об'єднань, транснаціональних організацій і міжвідомчих зв'язків у сфері запобігання та протидії корупції [5, с. 125].

Міжнародно-правовий механізм запобігання та протидії корупції являє собою сукупність різних за своєю природою і функціями юридичних засобів, організованих найбільш послідовним чином, що дозволяє судити про них як про комплекс правових елементів, що становлять на основі спільної мети єдину систему [6]. Даний механізм зорієнтований на комплексне застосування низки різноманітних заходів: організаційних; кадрових; просвітницьких; виховних; правових тощо.

Архіважливе значення у межах міжнародно-правового механізму запобігання та протидії корупції відіграють тематичні нормативно-правові акти. Міжнародно-правові механізми реалізації антикорупційних документів отримують змістовну підтримку у вигляді різноманіття відповідних внутрішньодержавних заходів. Так, у статті 65 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року зазначено, що кожна держава-учасниця вживає відповідно до основних принципів свого внутрішнього законодавства необхідні заходи, включаючи законодавчі та адміністративні, для забезпечення виконання своїх зобов'язань, що випливають з Конвенції [7]. Сьогодні до даної Конвенції приєднані країни світу, які цілком свідомо взяли на себе зобов'язання діяти згідно із принципами системності, чесності, прозорості, відкритості, публічності та співпраці, реалізуючи на цій основі державну політику у сфері запобігання та протидії корупції.

Складовими елементами міжнародно-правового механізму запобігання та протидії корупції, встановленими у Конвенції, слід назвати також заходи з контролю над державними закупівлями та управління публічними фінансами, над судовими органами і органами прокуратури щодо зміцнення їх непідкупності; зміцнення стандартів бухгалтерського обліку та аудиту у приватному секторі; встановлення у ньому ефективних цивільно-правових, адміністративних або кримінальних санкцій за недотримання цих заходів та ін. Варто наголосити на тому, що запобігання та протидію корупції на загальносвітовому рівні забезпечують зусиллями багатьох міжнародних організацій: Організацією Об'єднаних Націй, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Спеціальної гру-

пою протидії у сфері фінансів, Міжнародною організацією вищих органів фінансового контролю, Радою Європи, Групою держав проти корупції та ін., які розробляють і приймають акти, що регламентують міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії корупції і визначають основні інструменти і механізми в окремих сферах суспільного життя і державного управління. Ці акти носять обов'язковий характер. Як бачимо, міжнародне співтовариство прагнуло законодавчо врегулювати відносини у сфері запобігання та протидії корупції шляхом прийняття численних актів, починаючи з розробки правових норм кримінально-правового, цивільно-правового характеру та закінчуючи підготовкою специфічних документів. Однак й до сьогодні немає вагомих підстав вважати, що досягнута належна скоординованість правових засобів і практичних механізмів запобігання та протидії корупції [8].

На нашу думку українська сторона немає бездумно ратифікувати і керуватися абсолютно всіма новими міжнародними антикорупційними нормативно-правовими актами мотивуючи це вибором європейського вектору свого розвитку, у зв'язку із тим, що дійсної уваги з максимальним коефіцієнтом результативності заслуговують тільки ті акти, що реально здатні врахувати українську ментальність, історію, культуру та адаптуватися до умов українського законодавства для сприяння активізації суспільного розвитку у сучасній Україні.

Отже, питання запобігання та протидії корупції, регламентовані численними міжнародними актами і регулюють різні аспекти цього полікомпонентного антисоціального явища, вимагають вибіркового, науково-обґрунтованого, системного і комплексного підходу до антикорупційних заходів, що вживатимуться.

Інституційний механізм запобігання та протидії корупції. В інституційному механізмі запобігання та протидії корупції виділяємо два рівня його функціонування: публічно-муніципальний і публічно-державний. У межах публічно-муніципального рівня передбачається розгляд сутності організації та здійснення антикорупційної діяльності органами місцевої влади загальної та спеціальної компетенції, іншими державними інститутами, а також інститутами громадянсько-

го суспільства муніципального рівня. У межах публічно-державного рівня зазначеного механізму можна розглядати діяльність органів державної влади та інших державних органів, наділених компетенцією антикорупційного характеру, а також інститутів громадянського суспільства – загальнодержавного і регіонального значення [9].

Крім того, варто зазначити, що успішна реалізація положень багатокомпонентних антикорупційних заходів, неможлива без організації та функціонування публічно-правових інститутів загальної та спеціальної компетенції, а також інститутів громадянського суспільства, покликаних забезпечувати формування і виконання профільних нормативних і програмних положень, безпосередньо здійснювати заходи із запобігання та протидії корупції. Тобто, в інституційному механізмі знаходить своє вираження динамічна сторона комплексу антикорупційних механізмів, а домогтися результативної реалізації антикорупційних заходів як на місцевому рівні, так і на загальнодержавному можливо лише за умови поєднання і дієвості правової статички і динаміки у даній сфері [10].

Ведучи мову про сучасний стан складових інституційного механізму слід наголосити на тому, що передбачений Законом України «Про запобігання корупції» перелік спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції) не вичерпує інституційного механізму запобігання та протидії корупції в Україні. Обов'язковою складовою тут мають виступати і реально-дієві інститути громадянського суспільства. Як зазначає П. Кабанов у своїй роботі «Деякі форми взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами місцевого самоврядування у сфері протидії корупції» [11], запобігання та протидія корупції є складним завданням, що виконується великою кількістю відповідних суб'єктів з різним обсягом компетенції: від міжнародних організацій та інституцій до муніципальних утворень, місцевих інститутів громадянського суспільства і окремих осіб [11, с. 5]. При цьому недостатню ефективність діянь в антикорупційній сфері дослідник безпосередньо пов'язує з низьким рівнем взаємодії між органами публічної влади і інститута-

ми громадянського суспільства, яку, між тим, передбачено низкою тематичних міжнародних нормативно-правових актів: Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Загальними рекомендаціями щодо заходів боротьби з корупцією і забезпечення добропорядності співробітників органів юстиції та безпеки тощо. Отже, ступінь ефективності запобігання та протидії корупції пов'язаний з обов'язковою взаємодією між органами публічної влади і інститутами громадянського суспільства, а ініціатива даної взаємодії має належати здебільшого саме органам публічної влади [10].

Що стосується напрямів діяльності інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії корупції, то найбільш перспективними сьогодні, вбачаються такі з них: формування серед громадськості нульової толерантності до проявів корупційної поведінки, включаючи активне та системне здійснення інформаційно-просвітницьких заходів; громадський контроль та антикорупційна експертиза нормативно-правових актів, їх проектів та управлінських рішень; налагодження системної співпраці з органами публічної влади з питань запобігання та протидії корупції; реалізація делегованих повноважень органів публічної влади; здійснення альтернативних соціологічних досліджень щодо виявлення рівня корупції у сучасній Україні та ефективності здійснення заходів антикорупційної спрямованості тощо. Реалізація зазначених напрямів діяльності більш актуальною вбачається на рівні місцевого самоврядування, а функціонування міжрегіональних та всеукраїнських антикорупційних громадських організацій бачиться більш адекватним з точки зору оптимізації вирішення завдань при реалізації заходів запобігання та протидії корупції [10].

Морально-психологічний механізм запобігання та протидії корупції. Свою специфіку та надактуальне значення для сучасних України та Азербайджану має морально-психологічний механізм запобігання та протидії корупції. Він спрямований на забезпечення ментальних змін щодо суспільного засудження корупції.

Складність у реалізації ефективних процесів запобігання та протидії корупції полягає зокрема і у тому, що корупція є не лише соціальним, але і психологічним, моральним та етичним явищем,

так як вона не існує поза діяльністю та поведінкою людей. Отже, корупція – це ще й спосіб мислення, що визначає спосіб життя людини і життєдіяльності країни.

Моральні, етичні та психологічні аспекти разом із соціальними та правовими чинниками мають досить великий вплив на сумлінність суб'єктів владних повноважень при виконанні ними своїх посадових обов'язків, оскільки останні, як правило, завжди приймають рішення у першу чергу на підставі власного апробаційного досвіду, суб'єктивно-психологічного відношення до конкретно-виконуваної роботи, а також ґрунтуючись на особистих переконаннях і персональному соціальному та матеріальному становищі.

Суб'єкти владних повноважень зобов'язані, перш за все, саме знати основоположні принципи та норми, якими вони мають керуватися у своїй повсякденній роботі, та чіткі межі допустимої поведінки. Цього можна досягнути шляхом систематичного та постійного інформування і викладення зазначених етично-моральних норм та принципів публічної служби. Зокрема, це кодекс доброчесної поведінки, що дозволить досягнути єдиного розуміння зазначених принципів та норм як на всіх рівнях державного управління, так і більш широких колах суспільства. Також, у межах публічної служби мають діяти адекватні механізми підзвітності: публічні службовці мають бути підзвітні не лише керівництву, а і суспільству. Засоби реалізації підзвітності можуть бути як внутрішніми по відношенню до установи або відомства, так і діючими у масштабах усього державного апарату [12].

Захист громадської свідомості від корупційного впливу, який, зокрема, включає збереження моральних цінностей та зростання суспільної свідомості, має де-факто стати одним із стратегічних напрямів запобігання та протидії корупції. Для ефективної антикорупційної діяльності повинна існувати саме дієва соціальна база, що, зокрема, знаходить активний прояв у бажанні значної частини суспільства протидіяти антисоціальному явищу корупції. За відсутності такого психологічного настрою суспільства антикорупційна діяльність спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції не матиме надто позитивного ефекту [12].

Загальноприйняті морально-етичні норми і принципи людської поведінки повинні бути широко представлені та чітко відображені у нормативно-правовій системі, що виступає першоосновою для доведення мінімально-обов'язкових норм і принципів поведінки до відома кожного учасника суспільних відносин.

Усвідомлюючи та враховуючи психологічну складову корупційної поведінки людини, висуваємо припущення, що особа, яка стає на шлях вчинення корупційних діянь не є корумпованою від природи. Корумпованих рис поведінка особи набуває у процесі власної соціалізації.

Отже, стане чи ні особа корупціонером залежить не стільки від того, які традиції чи психологічні настанови вона увібрала у себе на початку свого життя, а від того, в якій суспільній атмосфері вона свідомо зростала, який психологічний клімат панував навколо неї, які вчинки визнавалися аморальними, а які з боку моралі заохочувались. Отже, йдеться про суспільну свідомість, в якій фіксується надзвичайно багато аспектів суспільного життя, зокрема відношення громадян до закону і їх реакція на корупцію [12].

В існуючих офіційних антикорупційних нормативно-правових актах України та Азербайджану не приділяється достатньої уваги механізмам формування антикорупційної свідомості, а наявні елементи представляються більшою мірою формальними. В цілому всю сукупність можливих механізмів формування антикорупційної свідомості політичними засобами, зокрема із залученням політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства, можна об'єднати у декілька груп:

– політичні або політико-правові, що включають розробку і вдосконалення відповідних нормативних правових і підзаконних актів, а також доктринальних документів і положень антикорупційної спрямованості, що передбачають окремі методи розвитку правосвідомості;

– виховні або освітньо-виховні, що включають різні засоби навчання, розвитку професійних компетенцій службовців, виховання у громадян в цілому почуття неприйняття корупції та негативного ставлення до неї;

– прогностичні, що включають розвиток системи антикорупційного моніторингу, транслявання його на сферу поведінки владно-управлінських суб'єктів;

– організаційні, що включають координацію та узгодженість дій усіх органів влади, громадських організацій, засобів масової інформації та інших інститутів з питань розвитку антикорупційної свідомості службовців і представників громадянського суспільства.

Окрім прямого впливу на процеси розвитку і вдосконалення антикорупційної свідомості публічних службовців системними механізмами (розвиток професійних і особистісних компетенцій, вдосконалення системи антикорупційної освіти і підготовки, проведення тематичних конференцій і форумів тощо), особливу увагу необхідно приділяти чинникам і процесам, що мають опосередкований вплив на формування антикорупційної свідомості службовців і всіх громадян в цілому. До таких можна віднести, наприклад, зміцнення авторитету публічної влади в очах громадянського суспільства, необхідність збільшення інформаційної прозорості процесу і прийняття будь-яких управлінських та інших рішень. Важливі цілеспрямована і системна робота з громадською правосвідомістю та підвищення правової культури населення. Також варто спростити доступ громадян до відповідної інформації шляхом періодичного опублікування повних статистичних даних та інших матеріалів антикорупційної спрямованості на офіційних сайтах у мережі Інтернет і різних засобах масової інформації [13, с. 103].

Отже, сутність морально-психологічного механізму запобігання та протидії корупції полягає у формуванні у мешканців територіальних громад антикорупційної свідомості.

Організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції. Організаційно-правовий механізм запобігання та протидії корупції орієнтований на запобігання та протидію корупції як з точки зору організаційно-процесуальних заходів, етичних і моральних норм і принципів, так і з боку міжнародної значимості її у системі суспільно-державних та публічних відносин. У сучасній публічній службі України та Азербайджану своєчасного оновлення, а отже, і подальшого удосконалення потребують адміністративні процеду-

ри, що зумовлюють порядок її проходження, зокрема проведення конкурсів на заміщення вакантних посад, кваліфікаційних іспитів тощо.

Отже, управлінська складова організаційно-правового механізму запобігання та протидії корупції передбачає чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень, оптимізацію чисельності державних структур з метою уникнення паралелізму у роботі, зменшення кількості контрольних та наглядових інстанцій. Правова складова – передбачає уніфікацію нормативно-правових актів у сфері публічної служби України, удосконалення процедур проведення атестації відповідних осіб тощо [4].

Кадровий механізм запобігання та протидії корупції. Кадровий механізм запобігання та протидії корупції один із основоположних складових державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, що спрямований на формування кадрового складу органів публічної влади, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та суб'єктів, на яких поширюється дія чинного антикорупційного законодавства. Від компетентності, ступеня знання законів, моральності зазначених суб'єктів залежить результативність заходів державної політики у сфері запобігання та протидії корупції та стан, рівень і обсяги корупції у державі.

Громадський контроль, як механізм запобігання та протидії корупції. Громадський контроль, як механізм запобігання та протидії корупції має величезний потенціал в антикорупційній сфері, але, слід констатувати, що на сучасному етапі розвитку українського та азербайджанського суспільства діє не достатньо ефективно, хоча даний механізм може значно впливати на стан справ у сфері запобігання та протидії корупції, так як за своєю природою і внутрішньою сутністю вбачається найбільш незалежним і об'єктивним, який діє виключно в інтересах громадян, тобто спрямований на відстоювання інтересів суб'єктів антикорупційної діяльності.

Комплексний механізм запобігання та протидії корупції. Одним із найбільш результативно-дієвих механізмів запобігання та протидії корупції вбачається сьогодні комплексний механізм, оскільки найбільшу ефективність суспільство отримує не за умови одиночного,

самостійного застосування тих чи інших з перерахованих вище і існуючих взагалі механізмів у тій чи іншій сфері державного регулювання, а за умови синергетичного поєднання всіх існуючих механізмів в єдиному комплексному механізмі запобігання та протидії корупції.

У зв'язку з тим, що корупція це явище системне та полікомпонентне, розроблені механізми запобігання та протидії корупції не можуть бути односторонніми і впливати на неї тільки з боку суспільства, фінансів або ж нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів, на яких поширюється, як приклад, дія чинного Закону України «Про запобігання корупції». Відповідно, тематичні заходи, що застосовуються у межах державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, повинні впливати на дане явище комплексно і у сукупності. Вважаємо, що першочерговими повинні бути механізми, що включають у себе систему адміністративно-правових заходів, спрямованих на процеси запобігання та протидії корупції саме на публічній службі. Визначено такий пріоритет тим, що корупція у більшій мірі пов'язана з отриманням вигоди саме за рахунок спекуляції своїм посадовим становищем посадовими особами, які мають, у силу своїх повноважень, можливість розпоряджатися адміністративними, фінансовими та іншими видами ресурсів [14, с.195]. За такої ситуації ущемляються конституційні права та свободи громадян.

Сьогодні сучасний комплексний механізм запобігання та протидії корупції має бути заснований на взаємозв'язку організаційно-практичних заходів щодо попередження та профілактики злочинів корупційної спрямованості і оптимізації заходів кримінально-правового впливу. Обов'язкову силу інструменти такого комплексного механізму повинні отримати шляхом консолідації спеціальних норм у межах закону. Так, поряд з поступовою корекцією кримінального та спеціального законодавства, приведенням його у відповідність до сучасних міжнародних антикорупційних стандартів, такий нормативно-правовий акт дозволить спланувати роботу щодо попередження та профілактики корупційної злочинності, оптимізувати заходи, спрямовані на розвиток громадянського суспільства, підви-

щення соціальної активності населення, стимулювання антикорупційної діяльності громадян і громадських об'єднань, посилення соціального контролю щодо органів державної влади, місцевого самоврядування, а також інститутів підприємницької діяльності [15].

Опираючись на предметну сутність вище розглянутих антикорупційних механізмів, пропонуємо в якості генерації таке визначення поняття «комплексний механізм запобігання та протидії корупції» як системи цілеспрямованих дій посадових осіб органів центральної і місцевої публічної влади, службовців силових структур і представників інститутів громадянського суспільства, спрямованих на забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина та зміцнення демократичних загальнолюдських цінностей, виховання громадянської нетерпимості до проявів корупції, попередження та невідворотне покарання корупційних державно-владних відносин [10]. Схематично комплексний механізм запобігання та протидії корупції зображено на рис. 1.

Вважаємо, що спільна політика у сфері запобігання та протидії корупції зазначених основних суб'єктів антикорупційної діяльності у програмно-цільовому вимірі має поєднувати три актуальні сьогодні стратегічні напрями [16, с. 74-75]:

I. Стратегія громадської свідомості, що полягає у: загальному аудиті й моніторингу ситуації відносно стану корупції та прийняття і подальше удосконалення на цих підставах антикорупційної стратегії; антикорупційній громадянській просвіті; вільному доступі до інформації і незалежних засобів масової інформації;

II. Стратегія застереження, змістовна сутність якої лежить у сфері формування транспарентності органів публічної влади; активного залучення інститутів громадянського суспільства та окремих осіб до антикорупційної діяльності; зменшення втручання держави у справи бізнесу та бізнес-структур; прийнятті сучасно-актуальних кодексів етики для чиновників, працівників закладів, установ та організацій, підприємців тощо; зниженні адміністративних бар'єрів;

III. Стратегія неминучого покарання, що передбачає підвищення рівня кадрових компетентностей і результативності розкриття корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із ко-

рупцією силовими відомствами; постійне удосконалення процесу формування незалежної судової системи; неухильне виконання закону та положень нормативно-правових актів; громадську експертизу нормативно-розпорядчих та правових документів і державно-управлінських рішень; підвищення доступності громадян до правової допомоги і юридичного захисту [10].

Зарубіжні науковці з метою вироблення ефективного комплексного механізму запобігання та протидії корупції здійснили низку експериментальних досліджень щодо виявлення серед суб'єктів антикорупційної діяльності найбільших стимулів у запобіганні та протидії корупції. За результатами емпіричних досліджень вони дійшли висновку, що найбільшими стимулами серед суб'єктів із підвищеним рівнем корупційних ризиків є страх привселюдного оприлюднення корупційного діяння та покарання у вигляді позбавлення волі. Ще один висновок полягає у тому, що, якщо надати відповідні інституційні повноваження публічним службовцям, то вони у більшості випадків спотворять інструменти запобігання та протидії корупції, щоб зменшити рівень виявлення випадків, коли зазначений інструментарій порушує через юридичну рівність їхню можливу здатність діяти корупційно [18].

У зв'язку із цим, необхідно посилити превентивні заходи запобігання корупції та міру відповідальності за корупційні діяння. Актуальною залишається робота з роз'яснення морально-етичної поведінки серед широких верств населення, удосконалення та відслідковування щодо виконання положень кодексів етичної поведінки тощо. Результативність антикорупційної діяльності полягає у системному і комплексному підході [19].

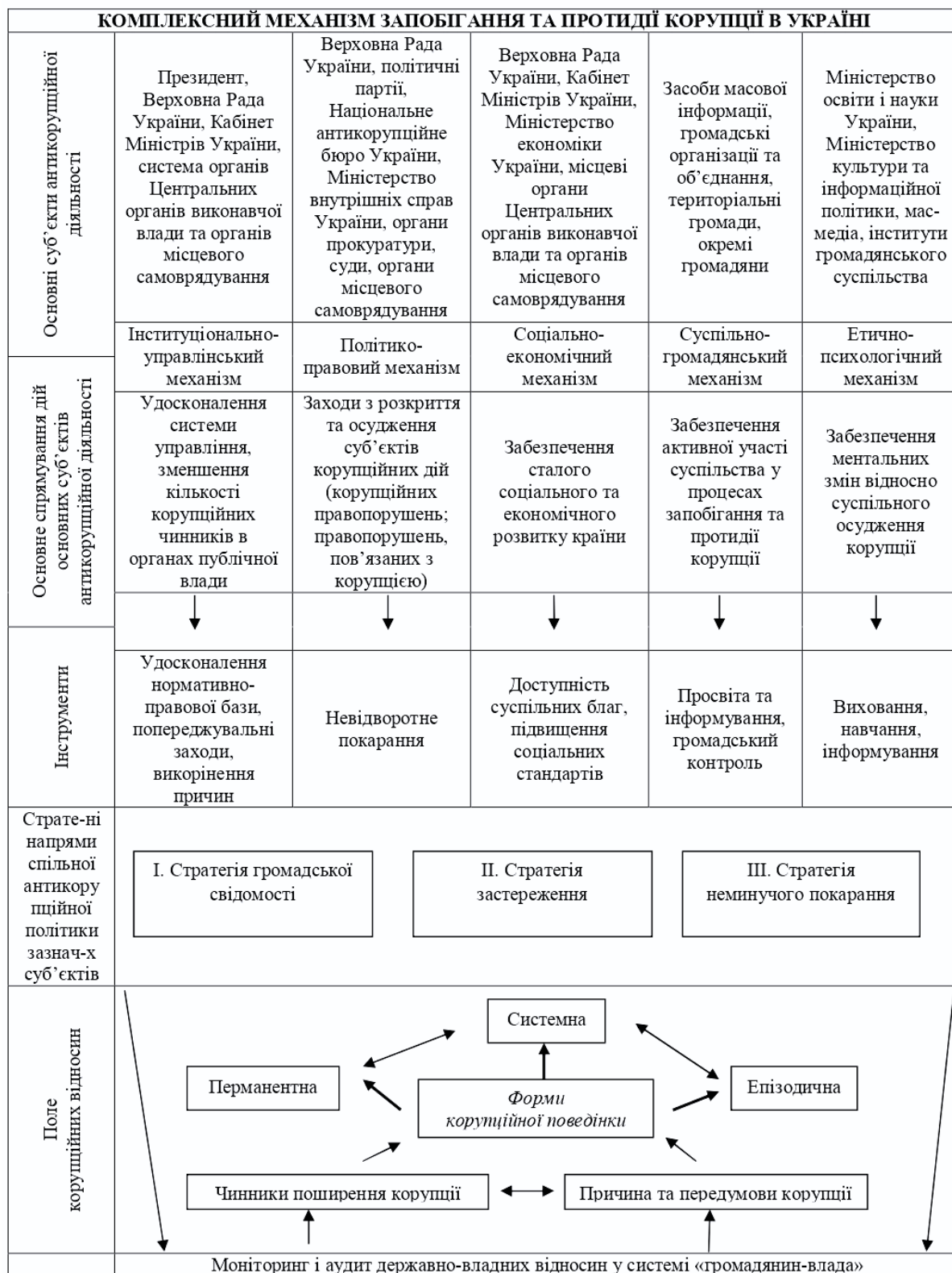

Рис. 1. Комплексний механізм запобігання та протидії корупції [10]

Висновки. Отже, розв'язання такої системної проблеми як корупція вимагає сьогодні застосування відповідного системного інструментарію і комплексного механізму запобігання та протидії корупції, що передбачає спільні скоординовані системні дії представників таких основних громадських інститутів – державної виконавчої влади; органів місцевого самоврядування; силових органів, зокрема і судів; бізнес-структур; громадянського суспільства; засобів масової інформації як «четвертої гілки влади» тощо [9, с. 179].

Зрозуміло, що варіативність існування механізмів запобігання та протидії корупції об'єктивно не вичерпується наведеними механізмами. Як приклад, подальшої наукової уваги заслуговують такі із них як: *адаптаційний механізм запобігання та протидії корупції* (приведення вітчизняної структури публічної служби у відповідність до стандартів країн-членів Європейського Союзу тощо); *каральний механізм запобігання та протидії корупції* (створення сучасно-ефективної системи протидії явищу корупції, за якої вчинення корупційних дій неминуче тягне сувору відповідальність осіб, що винні у їх вчиненні, з настанням негативних соціальних і службових наслідків (втрати пенсійного забезпечення; обмеження кар'єрного зросту, зайняття політичною та іншою діяльністю тощо); *превентивний механізм запобігання та протидії корупції* (запобігання соціальним передумовам корупції та усунення причин, що спричиняють вчинення корупційних дій тощо); *соціально-економічний механізм запобігання та протидії корупції* (вдосконалення процедур державного регулювання економіки і розумне визначення сфер державної присутності у національній економіці тощо); *політичний механізм запобігання та протидії корупції* (зменшення впливу корупції на виборні процеси тощо) та інші.

Резюмуючи все вище наведене та узагальнюючи ситуацію у сфері запобігання та протидії корупції зазначаємо, що незважаючи на досить велику кількість напрямів попередження і припинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, чималі зусилля для подолання цього антисоціального явища з боку держави і суспільства, – рівень корупції все ще не втратив статусу загрози національній безпеці України та Азербайджану, а

Ukrainian legislation); institutional mechanism for preventing and combating corruption (there are two levels of functioning of the mechanism: public-municipal and public-state; the success of the combination of a triad of components is substantiated): public-law institutions of general competence, special competence, civil society institutions); moral and psychological mechanism for preventing and combating corruption (ensuring mental change in public condemnation of corruption; functioning of internal and external mechanisms of accountability; combines mechanisms for forming anti-corruption consciousness in four groups: political or political-legal, educational or educational, prognostic, organizational); organizational and legal mechanism for preventing and combating corruption (preventing and combating corruption from the standpoint of organizational and procedural measures, ethical and moral norms and principles; its international significance in the system of public and public relations). The conceptual and categorical apparatus of public administration science was further developed by defining such concepts as “comprehensive mechanism for preventing and combating corruption” and “mechanism for interaction between the state and civil society in the field of preventing and combating corruption.” It is determined that the common policy in the field of prevention and counteraction to corruption of the main subjects of anti-corruption activity in the program-target dimension should combine three current strategic directions: strategy of public consciousness; caution strategy; strategy of inevitable punishment.

Key words: *institutional mechanism for preventing and combating corruption, comprehensive mechanism for preventing and combating corruption, mechanism for interaction between the state and civil society in preventing and combating corruption, international legal mechanism for preventing and combating corruption, moral and psychological mechanism for preventing and combating corruption, organizational legal mechanism for preventing and combating corruption, social mechanism for preventing and combating corruption.*

Received: 12.09.21

References

1. Radchenko, O.V. (2013). Rodovi oznaky katehorii «mekhanizm» v sotsialnykh naukakh [Generic features of the category «mechanism» in the social sciences]. *Publichne upravlinnia : teoriia ta praktyka : zb. nauk. pr. Asotsiatsii doktoriv derzhavnoho upravlinnia – Public administration: theory and practice: coll. science. etc. of the Association of Doctors of Public Administration*, 3 (15), (pp. 19 -25). Kherson: Vyd-vo ADNDU [in Ukrainian].
2. Habrieva, T.Ya. (Eds.). (2012). *Korrupsiya: priroda, proyavlenie, protivodeystvie [Corruption: nature, manifestation, counteraction]*. Moscow: Yurisprudentsiya [in Russian].
3. Kibakin, M.V., & Korablev, G.G. (2020). Sotsialnyie mehanizmy protivodeystviya korrupsii v molodezhnoy srede tsifrovogo obschestva [Social mechanisms for combating corruption in the youth environment of the digital society]. *Tsifrovaya sotsiologiya – Digital sociology*, (Vol. 3), 2, (pp. 27-34) [in Russian].
4. Moldavan, E. (2010). Napriamy zapobihannia ta protydii korupsii na derzhavni sluzhbi: moralno-ideolohichniy aspekt [Directions for preventing and combating corruption in the civil service: moral and ideological aspect]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public administration: theory and practice*, 2, (pp. 1-5). Retrieved from <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf> [in Ukrainian].
5. Ohotskiy, E.V. (2017). Pravovye osnovy i mehanizmy mezhdunarodnogo sotrudnichestva v sfere protivodeystviya korrupsii [Legal basis and mechanisms of international cooperation in the field of anti-corruption]. *Rossiyskiy zhurnal pravovykh issledovaniy – Russian Journal of Legal Research*, 2 (11), (pp. 125-138) [in Russian].
6. Vlasenko, N.A. (Eds.). (2013). *Pravovye sredstva protivodeystviya korrupsii [Legal means of counteracting corruption]*. Moscow: Institut zakonodatelstva i sravnitel'nogo pravovedeniya pri Pravitelstve Rossiyskoy Federatsii. Retrieved from <https://studfiles.net/preview/6705580/page:8/> [in Russian].
7. Skvortsova, Yu.V. (2017). Mezhdunarodnyie normy o protivodeystvii korrupsii v sisteme rossiyskogo prava [International norms on combating corruption in the system of Russian law]. *Leningradskiy yuridicheskiy zhurnal – Leningrad Law Journal*, 1 (47), (pp. 162-170) [in Russian].
8. Magomedov, Sh.B., & Alieva, M.N. (2018). Mezhdunarodno-pravovoy mehanizm protivodeystviya korrupsii [International legal mechanism for

combating corruption]. *Yuridicheskiy vestnik Dagestanskogo gosudarstvennogo universiteta – Legal Bulletin of Dagestan State University*, (Vol. 26), 2, (pp. 99-103) [in Russian].

9. Bespartochnyy, B.D., Spitsyina, A.O., & Isaenko, E. S. Strukturirovanie mekhanizmov borbyi s korruptsiei v organah mestnogo samoupravleniya [Structuring mechanisms to combat corruption in local government]. *Gosudarstvo i pravo: problemy i perspektivy sovershenstvovaniya – State and law: problems and prospects for improvement*, (Vol. 2), (pp. 178-182) [in Russian].

10. Zadorozhnyi, S.A. (2017). Mekhanizmy zapobihannia ta protydii koruptsii v orhanakh mistsevoi vlady [Mechanisms for preventing and combating corruption in local government]. *Candidate's thesis*. Kyiv : NADU [in Ukrainian].

11. Kabanov, P.A. (2012). Nekotoryie formy vzaimodeystviya institutov grazhdanskogo obschestva s organami mestnogo samoupravleniya v oblasti protivodeystviya koruptsii [Some forms of interaction of civil society institutions with local governments in the field of anti-corruption]. *Administrativnoe i munitsipalnoe pravo – Administrative and municipal law*, 5 [in Russian].

12. Psykholohichni aspekty zapobihannia koruptsiinym pravoporushenniam v orhanakh derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia [Psychological aspects of prevention of corruption offenses in public authorities and local self-government]. (n.d.). *lutskad.gov.ua*. Retrieved from <http://lutskad.gov.ua/zapobihannia-proiavam-koruptsii/item/368-psyhologichni-aspekty-zapobigannya-korupciynym-pravoporushennyam-v-organah-derzhavnoyi-vlady-ta-miscevogo-samovryaduvannya> [in Ukrainian].

13. Shorohov, V.E. (2021). Politicheskie mehanizmy formirovaniya antikorrupsionnogo soznaniya gosudarstvennykh i munitsipalnykh sluzhaschikh [Political mechanisms of formation of anti-corruption consciousness of state and municipal employees]. *Gumanitarnye nauki. Vestnik Finansovogo universiteta – Humanities. Bulletin of the University of Finance*, 11 (3), (pp. 99-104) [in Russian].

14. Glazunova, A.A. (2015). Aktualnyie problemyi protivodeystviya koruptsii na gosudarstvennoy sluzhbe [Actual problems of anti-corruption in the civil service]. Proceedings from CIL '15: *IV Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya «Aktualnyie problemyi prava» – The Fourth International Scientific and Practical Conference «Current Issues of Law»*. (pp. 193-196). Moscow: Buki-Vedi [in Russian].

15. Byikov, A.V. (2017). Kompleksnyiy mehanizm protivodeystviya koruptsii v Rossii [Comprehensive anti-corruption mechanism in Russia]. *Obschestvo i pravo – Society and law*, 3 (61), (pp. 90-92) [in Russian].

16. Shedyi, M.V. (2012). *Sotsialnyie determinanty korrupsii v rossiyskom obschestve [Social determinants of corruption in Russian society]*. Orel : Izd-vo OF RANHiGS [in Russian].

17. Suharenko, A.N. (2019). Transnatsionalnaya korrupsionnaya deyatelnost dolzhnostnyih lits RF: sostoyanie i problemy borby [Transnational corruption of Russian officials: the state and problems of the struggle]. *Mezhdunarodnoe publichnoe i chastnoe pravo – International public and private law*, 3 (48), (pp. 31-38) [in Russian].

18. Boly, A., & Gillandersb, R. (2018). Anti-corruption policy making, discretionary power and institutional quality: an experimental analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, (Vol. 152), (C), (pp. 314-327) [in English].

19. Bahoo, S., Alon, I., & Paltrinieri, A. (2020). Corruption in international business: a review and research agenda. *International Business Review*, (Vol. 29), 4. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969593119309473> [in English].

Відомості про автора / Information about the Author

Абдуллаєв Вагіф Ахмед огли: Чорноморський національний університет імені Петра Могили: вул. 68 десантників, 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Vahif Abdullayev: Petro Mohyla Black Sea National University: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0000-0002-2897-0231

E-mail: Vahifphd@gmail.com